

IQTISODIYOTDA YASHIL ENERGETIKANING AHAMIYATI

Allayeva Gulchexra Jalgasovna

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti,
“Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti” kafedrası mudiri i.f.d; prof.

Abdullayeva Shahzoda Rinat qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti,
“Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti” kafedrası, 152-22 KB guruh talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada global yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida maqsad qilib belgilab olingan yashil energetika sohasini rivojlantirish va moliyalashtirish ishlari rejasi va kutilayotgan natijasi ko‘rib chiqilgan. Mamlakat iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan ishlar va kutilayotgan natijalar orqali yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan kamchiliklarni aniqlash va jahon tajribalaridan foydalangan holda samaradorligini oshirishga qaratilgan harakatlar bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, yashil energetika, energiya, yalpi ichki mahsulot, ishlab chiqarish, xarajatlar.

АННОТАЦИЯ

В процессе перехода к глобальной зеленой экономике будут рассмотрены план развития и финансирования сектора зеленой энергетики и ожидаемый результат. Устранить проблемы, которые можно устранить, можно за счет проводимой работы и ожидаемого опыта в экономике страны и использования мирового опыта.

ABSTRACT

In the process of the transition to a global green economy, the plan for the development and financing of the green energy sector and the expected result will be considered. It is possible to eliminate the problems that can be eliminated through the work being carried out and the expected experience in the country’s economy and use the world experience.

“Insoniyat sivilizatsiyasining kelajagi yashil bo‘ladi yoki umuman bo‘lmaydi”

Mamlakatimizda qayta tiklanadigan energiya manbalari sohasida bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan loyihalar soni tobora ortib bormoqda va hech biri davlat

kafolatlari taqdim etilishini nazarda tutmaydi. Bu, o'z navbatida, sohada davlat-xususiy sherikchiligining vujudga kelishiga ham imkoniyat yaratadi. Sarmoyadorlar kiritayotgan takliflar esa energetika bozorining yirik ishtirokchilarida mamlakatimizda ishlashga bo'lgan qiziqish tobora ortib borayotganini, buning uchun qulay investiyaviy muhit yuzaga kelayotganini yaqqol ko'rsatib turibdi.

Qayta tiklanuvchi manbalardan energiya ishlab chiqarishning 97 foizi quyosh energiyasi ulushiga to'g'ri keladi. 2050 yilgacha. O'zbekiston yalpi ichki mahsulotining energiya sig'imi so'nggi yillarda pasayib borayotgan bo'lsa-da, bu ko'rsatkich rivojlangan mamlakatlarnikidan ancha yuqoriligicha qolmoqda. YaIMning o'rtacha global energiya sig'imi hozirda 240 kilogramm neft ekvivalenti 1000 AQSH dollarini tashkil etadi. Biroq O'zbekiston YaIMning energiya sig'imi Yevropa Ittifoqidagidan deyarli to'rt baravar va jahon o'rtacha ko'rsatkichidan ikki baravar yuqori. Qayta tiklanadigan energiya salohiyati 2018-yilda O'zbekiston Parij bitimini ratifikatsiya qildi va 2030-yilga borib YaIM birligiga to'g'ridan-to'g'ri emissiyalarni 2010-yilga nisbatan 10 foizga kamaytirish bo'yicha milliy majburiyatni qabul qildi. 2019-2030-yillarda O'zbekiston 2030-yilga borib elektr energiyasining umumiy ishlab chiqarishdagi RES ulushini 25 foizdan ko'proqqa oshirishni maqsad qilgan. Shuningdek, energiya samaradorligi ko'rsatkichini ikki barobarga oshirish, yalpi ichki mahsulotning uglerod intensivligini pasaytirish, butun aholini va barchani ta'minlashni rejalashtirmoqda. zamonaviy, arzon va ishonchli energiyadan foydalanish imkoniyatiga ega iqtisodiyot tarmoqlari. O'zbekistonning katta RES salohiyati yashil, ekologik toza iqtisodiyotning sezilarli rivojlanishiga turtki berishi mumkin. Darhaqiqat, quyosh energiyasining texnik salohiyati mamlakatning asosiy energiya iste'molidan deyarli to'rt baravar ko'pdir. Uning qulay iqlimi va geografik joylashuvi O'zbekistonga quyosh energiyasidan turli sanoat maqsadlarida foydalanish imkonini berar edi. Shamol energiyasi potentsiali 2,2 Mtoe ni tashkil etadi, bunda 19% texnik rivojlanish mumkin.

2030 yilgacha elektr energiyasi ishlab chiqarish quvvatini 2,5 baravar oshirish, yillik ishlab chiqarishni ikki baravar oshirish kutilmoqda. Bugungi kunda ko'pgina mamlakatlarning qayta tiklanadigan energiya maqsadlari orasida issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish, yakuniy energiya iste'molida qayta tiklanadigan energiya ulushini oshirish va energiyaga bo'lgan talabni qondirish kiradi. O'zbekistonda qayta tiklanadigan energetikani rivojlantirish va uning umumiy energiya balansidagi ulushini oshirish bo'yicha ham vazifalar ishlab chiqilmoqda. Bu, xususan, qayta tiklanadigan energiyaning umumiy elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushini 2018-yildagi 10-12 foizdan 2025-yilga kelib 20 foizga, shu jumladan GES ulushini 10-12 foizdan 15,8 foizga, quyosh energiyasini 1,95 foizdan 2,3 foizga va shamol energiyasi 1,36% dan 1,6% gacha. Qayta tiklanadigan energiya manbalarining rivojlanishiga to'sqinlik

qiluvchi omillar Rivojlanayotgan boshqa mamlakatlarda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga bir qator omillar to'sqinlik qilmoqda.

Birinchi, qayta tiklanadigan energiyani ishlab chiqarishning yuqori narxi va uning an'anaviy energiya manbalariga nisbatan cheklangan ishlab chiqarish quvvati, shuningdek, boshqa mamlakatlar bilan solishtirganda an'anaviy energiya manbalarining arzonligi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda RES dan elektr energiyasi ishlab chiqarish tannarxi hamon yuqori bo'lib, O'zbekiston o'z aholisini arzon elektr energiyasi bilan ta'minlovchi mamlakatlar guruhida yetakchilik qilmoqda: O'zbekistonda 2018-yilda 1 kVt/soat elektr energiyasining o'rtacha narxi 0,024 AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, Qozog'istonda bu ko'rsatkich AQSh dollarini tashkil etgan. 0,035; Turkmanistonda 0,07 AQSh dollari; Rossiyada 0,048 AQSh dollari; Xitoyda 0,13 AQSh dollari. Taqqoslash uchun rivojlangan mamlakatlarda xarajat: Germaniyada 0,338 AQSh dollari; Buyuk Britaniyada 0,186 AQSh dollari; Daniyada 0,333 AQSh dollari; va Belgiyada 0,318 USD.

Ikkinchi, RESdan foydalanishni rag'batlantiradigan maxsus moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari (tariflar va soliqlar) mavjud emas. RESdan foydalanishni rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlari uchun huquqiy asos yetarli emas.

Uchinchi, zamonaviy boshqaruv tizimlariga asoslangan progressiv texnika va texnologiyalar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. RES rivojlanish sur'atlarining pastligining asosiy sabablaridan biri bu energiya ishlab chiqarish texnologiyalarining texnik jihatdan nomukammalligidir. Bundan tashqari, qisqa muddatli energiya tizimining rentabelligi past.

To'rtinchi, boshqa ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda bo'lgani kabi, aholining energiyaning zamonaviy shakllari - ayniqsa qayta tiklanadigan energiya haqida xabardorligi kam.

Beshinchi, qayta tiklanadigan energiya manbalarining innovatsion texnologiyalari O'zbekistonga yetib borishi uchun juda tez rivojlanmoqda. Misol uchun, yarim o'tkazgichli kremniydan tayyorlangan quyosh panellari tezda amorf kremniydan tayyorlangan fotoelektrik panellar, keyin esa egiluvchan quyosh batareyalari bilan almashtirildi. O'zbekistonda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan mahalliy texnologiyalar ishlab chiqarilmaganligi sababli sotib olish, o'rnatish va texnik xizmat ko'rsatish xarajatlari yuqoriligicha qolmoqda. Sanoatning jadal rivojlanishi eskirgan texnologiyalarni tezda yangilariga almashtirishni talab qiladi.

Oltinchidan, atom energetikasi qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish ko‘lamiga ta’sir qiladi va energetika sohasining rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, RES lardan toza energiya ishlab chiqarish AES lardan 20 baravar qimmatroq. Hisob-kitoblarga ko‘ra, ko‘mirning jahon zaxiralari 270 yil, neft 50 yil va gaz 70 yil davom etadi, AESlarda foydalaniladigan uran zaxiralari esa 5 718 400 tonnani tashkil etadi, bu esa 2 500 yilga yetadi. 12 ta davlatda AESlarning elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushi yuqori bo‘lib, 30% dan oshadi (Fransiyada 75%; Slovakiyada 54%; Belgiyada 51% va Ukrainada 46%). Qayta tiklanadigan energetikani rag‘batlantirishning muhim vositasi bu yashil sertifikatlash tizimi bo‘lib, u mamlakatda foydalaniladigan yoqilg‘ining tarkibi va turlari haqidagi ma’lumotlarni aniqlaydi va tasdiqlaydi hamda elektr energiyasining kelib chiqishi bo‘yicha shaffoflikni ta’minlaydi. Ushbu sertifikatlar mahsulotni markalash uchun ham qo‘llaniladi. Yashil sertifikatlar qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni rag‘batlantirish uchun ishlatiladi, chunki ular hukumat tomonidan qayta tiklanadigan energiya ishlab chiqaruvchilari, iste’molchilari va yetkazib beruvchilariga subsidiyalar, imtiyozlar va boshqa moliyaviy yordam turlarini taqdim etishning asosi hisoblanadi.

Xalqaro energetika agentligi (IEA) ma’lumotlariga ko‘ra, 2012-2017-yillar davomida aukcion savdolar asnosida umumiy quvvati 152 GVt bo‘lgan loyihalarni amalga oshirish uchun g‘oliblar aniqlangan bo‘lsa, 2018-2023-yillarda esa bu ko‘rsatkich qariyb 500 GVt.ni tashkil etadi.

Prezidentning 2019-yil 30 oktabrdagi PF-5863-son qaroriga muvofiq 2030-yilgacha tabiiy muhit sifatini yaxshilash bo‘yicha qator chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim.

XULOSA

Yuqoridagilar asosida aytishimiz mumkinki, an’anaviy energiya resurslari qayta tiklanmaydigan va cheklangan bo‘lishi bilan birga iqlim o‘zgarishiga ham javobgardir. Shuning uchun O‘zbekiston o‘sib borayotgan aholining energiya ehtiyojlarini faqat yashil energiya orqali qondirishi mumkin. Ammo yashil energiya texnologiyasi va uning mahsulotlari juda qimmat, shuning uchun odamlarning ularga qiziqishi kamroq. Ular texnologiya sarmoya kiritish orqali hamma uchun ochiq bo‘lishi mumkin. Geografik xilma-xillik va texnologik jasoratning to‘g‘ri kombinatsiyasi bilan O‘zbekiston yashil energiya salohiyatini oshirishi mumkin, shu bilan qazilma yoqilg‘i energiyasiga qaramligini kamaytiradi va kelajak avlodlarga yanada yashil O‘zbekistonni topshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. “Definitions: energy, sustainability and the future”. The Open University. Archived from the original on 27 January 2021.
2. Kutscher, Milford & Kreith 2019, pp 3-5
3. Abror Olimov mustaqil iqtisodiy tahlilchi. “Elektr energiyasi ta’minoti tizimi: muammo va yechimlar”
4. <https://lex.uz>
5. <https://status.uz>
6. iea.org
7. <https://yuz.uz>
8. <https://www.gazeta.uz>